

ALBÜM

DERGİSİ

AYLIK GÖRSEL KÜLTÜR DERGİSİ SAYI: 1 ŞUBAT 1998 FİYATI: 600.000 TL

OTOMOBİL TÜRKİYE'DE AVAM EDEBİYATINDA MÜSTEHCENLİK ZATİ SUNGUR VAMPİR TARİHİ KAMERA ARKASI ÇİNGENELER GRAVÜRLERLE ANADOLU YERLİ İTRİYAT ŞİŞELERİ 45'LİK KAPAKLARI JALE İNAN KIRMIZI HOROZ

ISSN 1301-7268
 02
 9 771301 726005

ARKEOLOJİ DÜNYASININ DEDEKTİFİ: JALE İNAN

Küçük dev kadın

Bir önder. Türkiye'nin ilk arkeoloji kürsüsünde onun emeği var. Bir maratoncu. Side, Perge gibi önemli antik kentlerin ortaya çıkışında kırk yıllık çabası var. Bir dedektif. Dünyanın bir ucundaki heykel başının, bulunduğu gövdenin parçası olduğunu sezecek kadar... Bir eylemci. Kaçakçılığın engellenmesinde katkıları var. Jale İnan: Türk arkeolojisinin büyük hanımefendisi.

Nezih Başgelen

İlk bakışta göze çarpan özellikleri; ışık saçan gözleri, enerjisi, ufacık tefecik oluşu. Yaşam hikâyesini bilince; sabrı, iradesi, azmi, takipçiliği, sevgisi, sıcaklığı da ekleniyor bunlara.

Jale İnan, Osman Hamdi Bey'in teşvikiyle Arkeoloji Müzesi'nde görev yapmış olan Türkiye'nin ilk arkeologlarından Aziz Ogan'ın (1888-1956) kızı. Bu yüzden, kazı alanlarına gitmeye çocukluğunda başlamış. Evlerine, dönemin en ünlü arkeologları misafir olmuş. İçlerinden biri; savaş yılları Almanyasında yanında doktora yapacağı hocası Ord. Prof. Dr. G.Rodenwalt. Jale İnan, Türkiye'de henüz arkeoloji kürsüsünün olmadığı 1935 yılında, babasının teşvikiyle Almanya'ya gider, Berlin ve Münih Üniversitesi'nde arkeoloji eğitimi alır. "Annem herkese karşı durarak benim Almanya'ya gönderilmemde büyük rol oynadı" diyor Jale İnan.

1943'te yurda döndüğünde ülkede hâlâ klasik arkeoloji kürsüsü yoktu. Arkeoloji ve Sanat dergisi için Beral Madra'nın kendisiyle yaptığı söyleşide, "Edebiyat Fakültesi Dekanı Ongunsu benim gibi doktora yapmış bir arkeologu kaçırmak istemediğini belirterek, bir süre için Eski Çağ kürsüsünde, Eski Çağ Tarihi ve Sikkeleri üzerinde ders veren Prof. Dr. C. Bosch'un yanına asistan olarak girmemi önerdi" diyor.

1946'da İstanbul Üniversitesi'nin Klasik Arkeoloji kürsüsü kuruldu. Arkeoloji Müzesi müdür yardımcısı A.M. Mansel, müzedeki görevini bırakıp kürsünün başına geçti. İnan da ilk asistanı oldu. "Kürsünün kitaplığı, dia ve fotoğraf arşivi yoktu" diyor Jale İnan. Türkçe eğitim kitabı da yoktu tabii... İnan, Yunan ve Roma sanatı üzerine bir el kitabı çevirdi. Arkeoloji dilimize yerleşecek bazı deyimleri bulmakta zorlandığı bu kitap 1947'de yayımlandı. Jale İnan, fotoğrafların çekilmesinden banyo edilmesine, kürsünün kurulma aşamasında tüm altyapıyı oluşturmaya çalışıyordu.

1946, aynı zamanda Türk Tarih Kurumu'nun Perge kazılarının başladığı tarih. "Kaldığımız Köy Enstitüsü ile kazı alanı arasındaki 45 dakikalık mesafeyi yürüyerek almak zorundaydık. Kazı sırasında en büyük lüksümüz, Karanlık Sokak mevkiinde bulunan tövbekâr olmuş eski eşkiya Ali Ağa'nın kahvehanesinde akşamları bir kahve içmekti" diye anlatıyor Jale İnan kendisiyle yapılan bir söyleşide.

Side Manavgat arasının katır sırtında katedildiği o yıllarda "dağbaşı" kadınlığı dezavantaj olmaktan çıkıp avantaja dönüştürdü. Köylüler ona "hayır" diyemiyordu. Enstitüde öyle... Hatta isteklerini hep kabul ettirdiğinden, Almanya'da beraber eğitim gördüğü Ekrem Akurgal'a "keşke kız olarak dünyaya gelseydim" dedirtmiş günün birinde...

"Parçaları birleştirme" yeteneği...

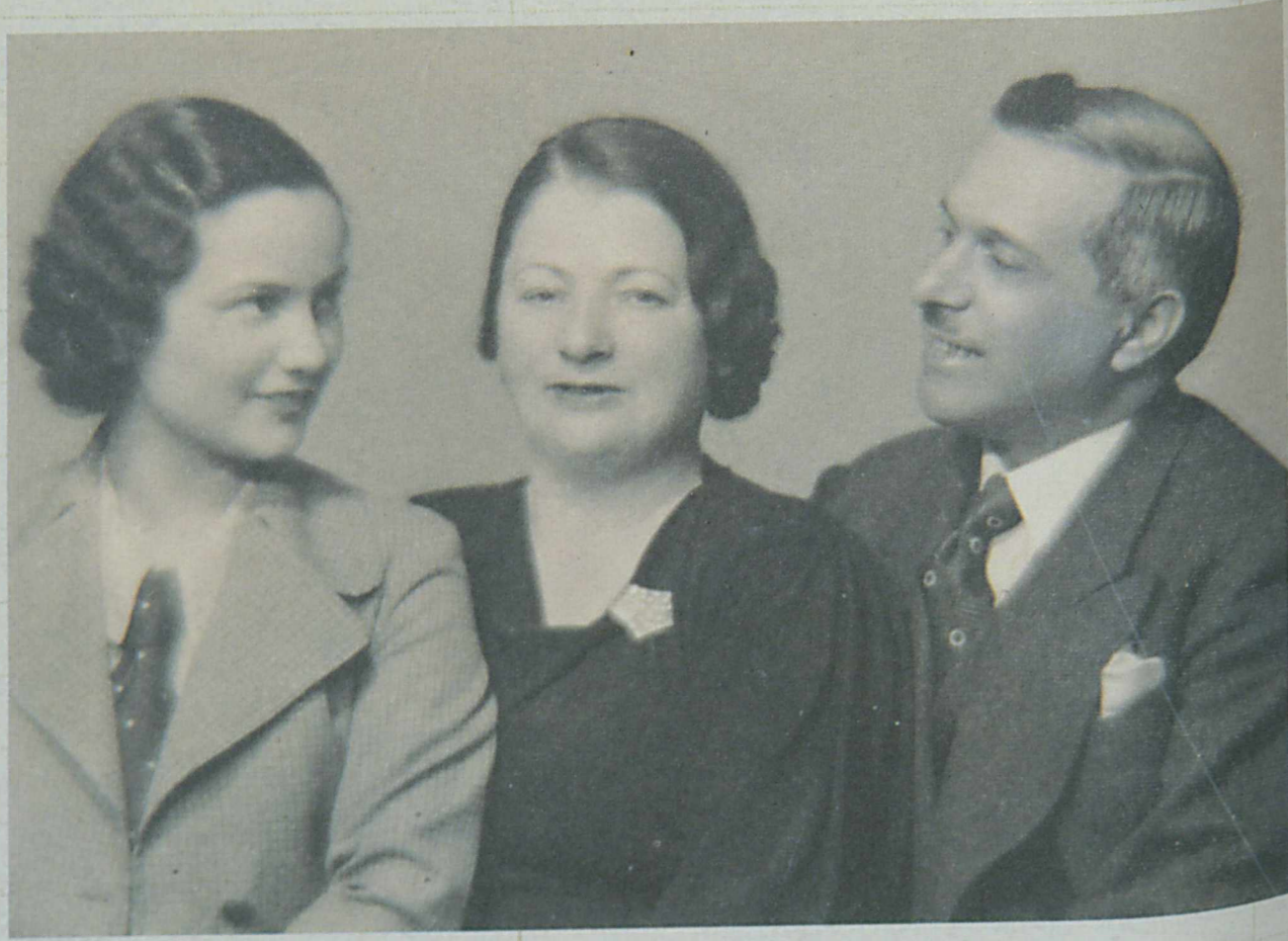
1947'de başlayan Side kazısıyla ilgili olarak "kentnin görkemli yapılarından ancak bir kısmı açılabilmiştir" diyor Jale İnan; "bu kazı, kuşaklar boyu sürecek niteliktedir". Side ve Perge kazılarından başka Kremna ve Pamphylia Seleukeias'ında da kurtarma kazıları yapıp kaçak kazılara son verdi.

1943'ten emekli olduğu 1983 yılına kadar -tabii daha sonra da- arkeoloji gibi sınırlı ödenekle çalışılan bir alanda mucizevi çözümler yaratarak çalıştı Jale İnan. Buluntuların çıkarılması, sergilenmesi ve akademik uğraşlarla yetinmeyip yurtdışına kaçınan yapıtların akıbeti konusunda da araştırmalar yaptı. İnsan ölçülerinden büyük tunç heykellerin bile yurtdışına kaçınılabildiği bir ülkenin arkeoloğu olarak bir dedektif gibi sezgilerini kullandı Jale İnan. Dünyanın öbür ucunda gördüğü bir heykelin daha önce gördüklerini bütünlediğini farkedecek kadar "parçaları birleştirme" yeteneği vardır Jale İnan'ın.

Heykelleri bütünlemede de bu konuda dünyaca ünlenmesini sağlayacak şaşırtıcı bir sezgi ve inatla çalışan Jale İnan, "kişinin kırığına uyan parçaları hemen onarılmazsa yer değiştirmeden zarar görür ve onarıldığında birleşme yerlerinde büyük boşluklar belirir" diyor kendisiyle yapılan bir söyleşide...

Jale İnan, eğitimden kazıya, restorasyondan müze kurma ve antik eser kaçakçılığına varıncaya değin her alanda Türk arkeolojisine damgasını vurdu. 1 Şubat 1914'te dünyaya gelen bu ufak tefek kadın, hiçbir zorluğun karşısında eğilmedi, hep çözüm üreten bir insan oldu. Keşifleriyle, sadece Türk arkeoloji dünyasında değil, dünya çapında iz bıraktı Jale İnan...

ANNESİ, BABASI, KIZKARDEŞİ

Ablası Perihan, annesi Mesture ve babası Aziz Ogan. Jale İnan, "yetiştığım ortam arkeolog olmaya son derece elverişliydi. Beş kardeşim içinde arkeolojiye ve babamın dünyasına en çok ilgi duyan bendim" diyor. Zira Osman Hamdi Bey'in teşvikiyle 1907'de İstanbul Arkeoloji Müzesi'nde arkeolog, ressam idareci ve yazar olarak görev yapmaya başlayan Aziz Ogan, Türkiye'nin ilk arkeologlarından. Aynı zamanda İzmir Müzesinin kurucusu olan Ogan; Efes, Bergama, Didim, Sard kazılarında Alman ve Avusturyalılar'la çalışmış. 1914-1918 yılları arasındaki askerlik hizmeti sırasında bile arkeolojiden kopmamış Aziz Ogan; önce cephede savaşmış, daha sonra Baalbek'teki Jüpiter tapınağının restorasyonuna nezaret ederek, Şam Emeviye Camii'nin çevre tanziminde İsviçre heyetleriyle işbirliği yapmış.

"BATILIDAN DA BATILI" BİR EŞ
1934'te aile dostları olan İTÜ öğrencisi Mustafa İnan, henüz Erenköy Kız Lisesi öğrencisi Jale Ogan ve birkaç arkadaşına matematik dersleri verir. Ertesi yıl Sirkeci Gan'nda Jale Ogan'ı Almanya'ya uğurlayan grupta aile dışından sadece Mustafa İnan vardır. Almanya dönüşü, 1944'te evlenirler, 1945'te bir oğulları olur: Hüseyin İnan. Meslek yaşamı boyunca onu daima destekleyen ve kendi alanında unutulmaz bir yeri olan Mustafa İnan için "batılı dostlarımız, 'batılıdan daha batı zihniyetli' derlerdi" diyor Jale İnan. Kazılar için uzun sürelerle uzak kaldığı oğlunun bakımıyla ilgilenen insanları seçerken büyük özen gösterir. Bu konuda da mucizevi organizasyon yeteneği devreye girer hep... Dostları "örnek aile" olarak nitelerler Jale-Mustafa İnan çiftini. Ne yazık ki 1967 yılında, Institute for Advanced Study'den aldığı davate uyarak Princeton'a gidecekleri sıra eşini kaybeder Jale İnan.

ARKEOLOJİ DÜNYASININ İKİ OGAN'I...
Yıl 1938. Jale Ogan, babasıyla Trakya'da bir tetkik gezisinde... Çocukluğundan itibaren babasıyla kazılara giden, evlerine konuk gelen dönemin ünlü arkeologlarıyla tanışan Jale İnan, Türkiye'de klasik arkeoloji kürsüsü olmadığından Tıp Fakültesi'ne kaydolur ilkin. Burs başvurusunun kabul edilmesiyle gittiği Almanya'dan dönüşünden üç yıl sonra da Klasik Arkeoloji kürsüsünün ilk asistanı olur. 1953 yılında doçent, 1963 yılında profesör olarak görev yaptığı Üniversiteden, 1983 yılında yaş haddinden emekli olan İnan, ne kazılarla ilgisini keser ne de kitap çalışmalarından vazgeçer...

SAVAŞ YILLARINDA BERLİN'DE

Almanya'daki ilk üç ayında gece gündüz çalışıp 1935 yaz semestrinde üniversiteye kaydolabilecek düzeyde dil öğrenir Jale İnan. Ardından Latince ve Grekçe... "Daha tam kavrayamadığım Almanca ile yeni bir dil öğrenmek beni çok zorladı" diyor. Nazi Almanyası üniversitelerinde spor yapma zorunluluğu vardır. İnan, yabancı olduğu için muaf olmasına rağmen, arkeoloji için gerekli olduğunu babasından öğrendiği biniciliğin yanısıra jimnastik ve buz pateniyle de ilgilenir. II. Dünya Savaşı başladığında Türkiye yurtdışındaki öğrencilerini geri çağırır. Jale İnan "1939 yılında Berlin'de yapılan arkeoloji kongresine katılmaktan büyük mutluluk duyduğum sırada öğrenimimi bitirmeden yurda dönmek beni çok üzdü" diyor. Ankara'da, sorumluluğu üstlendiğine dair kâğıt imzalayarak Almanya'ya döner. Sansür nedeniyle geciken mektuplar, gıda için krane alma zorunluluğu, kışın kitaplıklarda on dereceye kadar düşen ısı... Sonra bombardımanlar, sığınak günleri... Geceleri, yatağının yanında gıysileri ve doktora teziyle fotoğraf makinesini koyduğu bir bavul hazır. Sirenler çalar çalmaz kat kat giyinip sığınağa iner: "Çok şiddetli bir gece bombardımanı sırasında kadınlar yakında patlayan bombalar nedeniyle ara sıra çıplık atıyordu. Benim sessiz sakin doktoramın resimlerini yapıştırdığımı görüp sinirlenen bir hanım, 'sizin sinirleniniz çelikten mi' diye sordu. Ben, 'yok aynı sizinki gibi, ama bağırarak bombaların estikametini değiştireceğime inansam, emin olun hepinizden çok ben bağırım' dedim."

YİYECEK KUPONLARIYLA VEDA ZİYAFETİ

1943 yılı mart ayı sonunda "Roma Sikkeleri Üzerinde Kurban Merasiminin Sanat Tarihi Açısından İncelenmesi" başlıklı doktorasını tamamlar ve kendisine bir ay için verilen yiyecek kuponlarıyla arkadaşlarına veda ziyafeti verir. Hocası Ord. Prof. Dr. Rodenwaldt yaptığı konuşmada, "siz yalnız bilim imtihanını değil, bizim kötü, zor ve acı günlerimizi içtenlikle paylaşmakla insanlık imtihanında da büyük başarı gösterdiniz" der. "Cumhuriyete Kanat Gerenler" belgeselinden, Türkiye'ye dönmek üzere Alman Emniyetine çıkış izni için yaptığı başvuruda aldığı cevabı öğreniyoruz: "Doktoranın asil sahibi gelsin" diyor Nazi Almanyasının polisi, ona "İseye bitirdin mi sen" diye soruyorlar.

JALE İNAN KAZI ALANLARINDA

Fotoğraf 60'lı yıllara ait. Jale İnan Troya'da... Bundan çok önce, kazı hazırlıktan için ilk Side'ye (Selimiye Köyü) gittiğinde yıl 1947... Köy evlerinde ışık olarak çırarın kullanıldığı, üzensi, dizgini olmayan bir atla Kumruluk'tan Selge'ye (Zerk) kör uçurumlardan geçerek yolculuk yaptığı, köylülerin deniz kırsına kurduktan çadın gece rüzgârla başlarına geçtiği yıllar... P tapınağında ilk heykel buluntusu nefis işçiliyle bir Dionysos'tur, bunu Apollon torsosu [heykelin gövde kısmı] izler... A.M. Mansel heykellerin yayını ona bıraktığından, buluntular onu çok mutlu eder. "Vespasian anıtının bulunan parçaları, adeta insana, onun beni ayağa kaldırdı der gibi güzel ve çoktu" diyor Jale İnan.

BEBEK'TEKİ EVİNDE, ÇALIŞMA ODASINDA

Jale İnan, 1973-74 akademik yılında ikinci defa misafir üye seçilerek Princeton The Institute for Advanced Study'ye gider. Çalışmalarını sürdürürken, Türkiye'den gitme doğal ölçülerden büyük sekiz on bronz heykelin ABD'de çeşitli koleksiyonlarda sergilendiğini haber alır. 1960'larda ülkemizden kaçırılan bu bronz heykellerin Kremna'daki Sebasteion binasında bulunduğu söz edilmektedir. Heykellerin resimlerini toplayan İnan, Kremna'daki kurtarma kazılar sırasında köylülerden öğrendikleri ve sit alanında yaptığı incelemeler sonucu, heykellerin buradan gitmediğini tespit eder. Bu arada Burdur Müzesinde bulunan ve kaçırılan heykellere benzeyen bir torso saptar. Heykelin İbecik köyü yakınındaki Bubon "Dikmen Tepe" ören yerinde yapılan kaçak kazılarda bulunduğunu ve müsadere yoluyla müzeye geldiğini öğrenir. Böylece ABD'deki eserlerin Bubon'dan kaçırıldığını saptayan İnan, bu konuda Almanca bir makale de hazırlar ve yayınlatır.

HAMAMDAKİ HEYKELLER

Arkeoloji, Türkiye'de her zaman kısıtlı ödeneklerle yapılagelen bir iş olmuştur. Jale İnan, çözüm üretmeye yönelik bir insan. Kurduğu dostluk ve iletişimle devletin diğer örgütlerinin imkânlarını da kazıların sürmesi için kullanmayı başarır. DSI'den, Karayolları'ndan yardım alınması için çalışıp, inşaattan teknik konulara işin tüm boyutlarıyla ilgilendir. Side'de buluntular depoyu doldurup taşınca, arkeolojiye meraklı olan kuzeniyle eşinden; Selma ve Ragıp Devres'ten depoya ek bina için para yardımı ister. Ragıp Devres "hayır" der, Jale İnan mahcup olur. Ertesi gün antik bir binayı onarıp müze olarak kullanılması önerisiyle gelir Ragıp Devres. Hamamın müze olarak restorasyonunun ardından yapının özgünlüğünü bozmadan sergileme düzenini de hazırlar İnan. "O zamanlar bu konular bilmeyen kişilerden çok olumsuz eleştiriler aldığımızı anımsıyorum" diyor, "özellikle hamamlarda heykellerin ne aradığını soranlar oldu, antik çağ hamamlarının heykellerle süslü olduğunu bilmiyorlardı". Fotoğraf Side Müzesi'nin Ekim 1982'de yapılan açılış törenini belgeliyor. Vespasian anıtının önünde çekilen fotoğraftaki diğer kişiler; Ragıp Devres, Prof. Dr. Arif Müfit Mansel, Türk-Tarih Kurumu'ndan Uluğ İğdemir.

HERAKLES VE JALE İNAN'IN KESKİN GÖZLERİ
 Çıkarıldığı eserlerin akıbetiyle daima ilgili olmuş Jale İnan. Ve yurtdışına kaçırılmış eserlerle de... Perge'de 1980'de kentin Güney Hamamı'ndaki çalışmalarda Farnese tipi bir Herakles heykelinin fragmanı bulundu. Belden aşağısı Antalya Müzesi'nde sergileniyor, üst bölümünün ise ABD'ye kaçırıldığı söyleniyordu. Kazılarda, belden yukarısına ait tek bir parça bile bulunamadı. Gece yapılan kaçak kazıyla çıkarılmış olduğu sonucuna varıldı. Jale İnan, Perge'den kaçırılmış Herakles Lahti'nin parçalarından bazılarının Malibu'daki Paul Getty Müzesinde ve Los Angeles'teki bir antikacıda olduğunu tespit etti. Yurtdışına kaçırılmış bir başka heykel başını tespit edişi ise Alman arkeolog arkadaşı Elisabeth Rosenbaum'la birlikte hazırladığı kitabın hikâyesiyle paralel. Avrupa'da Anadolu kökenli portreler kitabı için sürdürdüğü çalışmalar sırasında Kopenhag Müzesi'ne de gider Jale İnan. Gitmeden mektupla haber verir geleceğini... Birkaç yıl sonra, görmek istediği halde o gezide göremediği heykel başıyla müzenin yayımladığı katalogta karşılaşacaktır...

PERGE VE SIDE ARTIK YERÜSTÜNDE!

1990'da Side'de ayağa kaldırdığı Apollon tapınağı sütunlarının önünde o sevimli gülümsemesiyle poz veriyor Jale İnan. Perge ve Side kazılarında gerekli araç-gerecin toplanması konusunda her türlü imkânı kullanır. Kazısı yapılan binalarda ortaya çıkan mimari parçaların bir süre sonra açıkta kalmaları nedeniyle tekrar bitki örtüsüyle kaplanması sorunu da özel yardımlarla çözülür. Washington Post'un eski yazı işleri müdürü Alfred Friendly'nin kurduğu Uluslararası Side Dostları Derneği mesela, araçların onanması için gerekli aletlerin hibe edilmesiyle bizzat uğraşır. Ayrıca her bahar tüm Side'yi kaplayan otlar da bu derneğin sağladığı parayla temizlenir. Lale İnan kimi zaman dünyada eşi benzeri olmayan yapıtların ayağa kaldırılması için olanak tanınmasını bekledi uzun süre... Perge'nin en önemli anıtlarından biri olan ve yüzde doksanı bulunan, oniki metre yüksekliğindeki Demetrios ve Apollonios takı için 1977-1987 yılları arasında kısıtlı maddi olanaklar ve zorlukla temin edilen araçlarla çalışmaların devamlılığını sağladı.

Nezih Başgelen'in Jale İnan Türk Arkeolojisinin Hanımefendisi adlı kitabı önümüzdeki aylarda Arkeoloji ve Sanat Yayınları tarafından yayınlanacaktır.

SEZGİNİN GÜCÜ

Perge'de mozaikleri birleştirme çalışmalarını sürdürürken çekilmiş bu fotoğraf... Jale İnan her kazı mevsimini sonunda, bazen yüzlerce parça halinde ele geçen eserleri bile onanmış olarak teşhire hazır durumda müzeye teslim etmeyi prensip edinmiş. Üstelik, parça birleştirmedeki yeteneği, ona uluslararası bir ün kazandırmış. Bu yeteneğiyle heykellerin farklı müzelerde bulunan parçaları ortaya çıkararak heykellerin tümlenmesini sağlamış hep. Örneğin Burdur müzesinde mermer bir heykele ait belden yukarı bir fragmanı gören İnan, bunun Perge kazısında çıkan bir heykelin üst kısmı olabileceğini sezmiş. Gövdenin kırk kısmının konturunu çizip yanına alan İnan, Antalya'ya geldiğinde heykelin kırk yüzeyine tam bir uyumlu oturduğunu saptamış ve bu parçanın Antalya'ya nakledilmesini sağlamış.

Boğaziçi Üniversitesi

Arşiv ve Dokümantasyon Merkezi

Jale İnan Arşivi

JALARC0700701